

Радослав Цонев¹

(ЮЗУ „Неофит Рилски“, България)

ЕЛИПТИЧНИ СИНТАКТИЧНИ КОНСТРУКЦИИ В БЪЛГАРСКАТА РАЗГОВОРНА РЕЧ

Radoslav Tsonev

OMITTED SYNTACTIC CONSTRUCTS IN BULGARIAN COLLOQUIAL SPEECH

Резюме: Статията разглежда едни от най-типичните конструкции в българския разговорен синтаксис – тези с елидирани елементи. Въпреки че елиптически конструкции се откриват и в книжовния език, изпадането на синтактични единици може да бъде определено като предимно разговорно явление.

Abstract: The article examines some of the most typical syntax structures in Bulgarian colloquial speech – those with omitted elements. Although the elliptical utterances are found in examples of literary language too, the loss of syntax units can be definite as mostly colloquial phenomenon.

Ключови думи: синтаксис, разговорна реч, елидиране, елиптически конструкции, езикова икономия

Key words: syntax, colloquial speech, omitting, elliptical utterances, linguistic economy

1. Увод

Силно изразената експресивност, конкретност, стихийност и недостатъчна подготвеност на изказването, непринудеността, липсата на етикетна скованост, голямата роля на екстралингвистичните фактори (мимики, жестове и др.), небрежното отношение към граматичните норми и т.н. в неформалната комуникация провокират реализирането на своеобразни синтактични конструкции, които с вида си

---

¹ radoslavtsonev@swu.bg

и с честотата на своята употреба разграничават ярко устното общуване от писмената форма на книжовния език.

Тези специфични синтактични конструкции са резултат от стремежа към максимална и едновременно с това бърза информативност на комуникантите и се реализират с помощта на многобройни уточнения и съкращения на изказването при устното общуване.

Елиптичните конструкции (заедно с повторителните²) са измежду най-фреквентните и типични за разговорния синтаксис. Изказите с елидирани елементи са една от най-характерните особености на българската разговорна реч. Въпреки че елиптични конструкции се откриват и в книжовния език, изпадането на синтактични единици може да бъде определено като предимно разговорно явление.

2. Видове елиптични синтактични конструкции:

2.1. Конструкции с елидирано (изпуснато) сказуемо:

Най-чести в българската разговорна реч са случаите, когато изпада сказуемото. И в книжовния български език (но в много по-малка степен, отколкото в устната комуникация) са налице някои едносъставни безглаголни изречения, които езиковедите определят като именни. В тях глаголният предикат не се изказва (Пенчев 1999: 595), а предикативността се подразбира от контекста, интонацията и обстановката. Тъй като този вид изречения изразяват съществуването на предмети и явления, някои автори ги определят още като битийни и екзистенциални, напр.: „Гъста гора от комини и мачти. Всички цветове, всички знамена от света. (А. Каралийчев) От всички страни гора и завет. (Ел. Пелин)” и др. (Попов 1998: 107). Примери с липсващ спомагателен глагол като архаична черта привежда и Кирил Мирчев в „Историческа граматика на българския език” („влагжени ништи дѣломъ, Лука, VI, 20, мъзда ваша мънога на невесеѣхъ, Лука, VI, 23, благословенъ градъ въ имя господьне, Матей, XXI, 9“). Според него този тип именни изречения в старобългарски е изкуствен, несвойствен за наш ия език и е оформен под влияние на гръцките оригинали (Мирчев 1958: 225).

---

² По-подробно за повторителни синтактични конструкции в българската разговорна реч вж. у Р. Цонев (Цонев 2016: 85–94).

2.1.1. Конструкции, в които изпада сказуемо, което е от екзистенциален или друг глагол, съдържащ се под някаква форма в предходна част от изказването или в предхождащата реплика (Ангелова 1994: 59). Този тип елиптични конструкции са типични за диалогичната реч, в която контекстът помага за разбирането на пропуснатата главна или второстепенна част от изказването, напр.:

Абе той винаги си е бил такъв / не Ø³ много умен и Ø доста лигав //

Нема им нищо / Ø ф хладилник // Я колко са студени //

От коя страна на пръчката е жабурняка / от задната Ø / или Ø от предната //

Опасни са и големите ножове / Ø и малките //

Какъв хляб искаш? // На дядо от хляба Ø //

Сандвич искаш ли? // Не Ø // А сок Ø // Да Ø //

Весо / Ø биричка? // Не Ø // По-добре Ø вино //

Един път на караваната пих мастика / и за мезе / Ø такава царевица //

Йоана си избираше най-голямата царевица / а на Рая / Ø най-млечната //

Единайсе семейства Ø / от които десет Ø деца //

Сичко е нагоре с краката / и лекарствата Ø на земята //

Тука не се кара колело / вънка Ø //

Детенцето го видях / Ø живо и здраво / ама Ø малко разплакано //

Първа Коледа / нормално Ø / едно деветмесечно дете нищо да не разбере //

Носи името на своята баба Мария / Ø популярно име / хубаво //

Кво да ти кажа / Ø много романтично //

Ами ние бяхме на участие // Пак на участие Ø / Аз само на участия / Вече Ø направо ужас //

Сгодихме се там / само че така неофициално / така символично Ø //

Всъщност не съм му казала / нито да Ø / нито не //

---

³ Означението Ø се въвежда, за да покаже мястото на пропуснатия елемент (сказуемо, подлог и т.н.) в изказването.

Да донарежа орехчетата / сто и дваيسة грама орехи Ø //
Добре е преди да сложите / каквото и да е на нея / да я намаз-
ните / с парче сланина или просто с олио / и след това Ø парченцата
език //

Езика е готов // Салцата ? Ø // Почти Ø //

Към тях ще поднесем и един дип с извара / Ø лек и много
апетитен //

Шото аз съм постоянно на пазара / фъф фризьорския салон
Ø / ф магазина Ø //

2.1.2. Много характерно за разговорната реч е и последова-
телното „наизване“ на именни групи, които имат аналогична струк-
тура, в изкази, които са част от по-продължителен разказ и при из-
брояване, напр.:

Телефоните звънят въвф къщи // Журналисти Ø / колеги Ø /
приятели Ø / роднини Ø //

Аз пък / в чантата си / мога да побера / чадър / Ø шише с вода /
Ø кутия / Ø лист и Ø химикал //

Къде последно ше ходите? // На море ли Ø / на планина ли Ø / на
палатка? Ø //

Тая кола си има сичко / Ø климатик / Ø газова / Ø ел стъкла //

Какво има вътре ? / Ø Твоите ябълки / Ø твоите дрехи / Ø
на кака дрешките //

Показвал съм ви този сладкиш със брашно / Ø със нишесте /
Ш със картофи //

Слагам / помните ли / девет белтъка / шес жълтъка Ø само
че / и отново сто грама захар Ø //

Ø Малко лимонов сок / Ø зехтин / Ø сол / Ø черен пипер / и
салцата е готова //

Ø Тиквички / Ø копър / и Ø чесън / Ø класика //

Отгоре слагам няколко парчета тиквичка / Ø сух естрагон /
Ш сол / Ø черен пипер / Ø чесън / Ø чери домати //

Това беше визитната картичка на Междуна... / на Между-
народния валутен фонд / Ø на Федералния резерв / Ø на Световната
банка //

2.1.3. В ежедневието изкази с пропуснато сказуемо, при които е налице изброяване, се откриват често при пазаруването, напр.:

Ø Едно парче от наденицата / Ø едно кисело мляко и Ø двеста двеста и петдесе грама сирене //

Ø Е от тия малките крокита за момченца / Ø до солетите //

Ø Две пакетчета три в едно / Ø едни бисквити от обикновените / и Ш една минерална вода от малките //

Ø Две краставици / Ø пет-шес домата // Дай и една връзка магданоз //

Ø От маслините половинка / Ø от черните //

2.1.4. От този тип са и елиптичните конструкции, с които си служим при поръчването в ресторант, напр.:

За мене Ø голяма бисерна ракия / Ø шопска салата / Ø една кòла и Ø порция пържени картофи //

Ø Късо кафе с малко мляко / Ø едно бяло фрапе без захар / иши... // чай билков Ø //

Ø Две соди / Ø две големи водки и Ø две овчарски салати за нас //

Ø Едно кафе без кофеин и Ø тоник //

Ø Порция дробчета / Ø две бири и Ø оркестъра да свири (смее се) //

Ние... // За нас Ø една голяма пица „Неаполитана” / Ø пиле с броколи и Ø картофи соти //

2.1.5. В много случаи екстралингвистичните (извънезиковите) средства също биват използвани от говорещия при изпускане на сказуемото (т.нар. паралингвистично сказуемо), напр.:

Ще сложим малко босилек за свежест // Ø Чушките (донася ги и ги поставя на масата) ... // На теб се пада честта //

Я да погледна пръстена // Ето Ø (протяга ръка) пръстена //

Виж / как съм ти сложила кафенце / мислейки / че ще те навия да влезеш // Ø Мляко Ø захар (посочва с ръка) //

Кой заряза? // Предишния годеник Ø (смее се) //

Проверка Ø / Охаа (разтваря фолио със задушени зеленчуци) //

Невербалните (паралингвистични) средства, каквито са позата, мимиките, жестовете, погледа и т.н., са една от характерните особености на непосредственото общуване. Те се използват активно и могат да заместят не само сказуемото, но и всяка друга част на изказването, която е изпаднала от разговора в резултат на брахисинтаксия (съкращаването на синтактични единици) и когато се изразява оценка, отношение или емоция, нюансиращи цялото изказване, напр.:

Това за мене ли е? // ∅ (посочва към пластмасова кофичка с яйца) //

Едното е пукнато / чакай! // Е / даже се раз... // ∅ (взима пукнатото яйце) //

Не го затваряй / ше го... // Чакай! // ∅ (слага капака на кофичката) // ... // Айде да ти сложа / само картофките не са готови //

Владе сигурно / да ∅ (подсмивва се) // Е той каза / че пазара е бил ного добър вчера //

Книгата не я виждам // Ето ∅ (подава книгата) //

Начи / може би така се вадат ∅ (започва да изважда костите от рибата) //

Но ти пък ше ги получиш за сметка на ... ∅ (поглежда към третия събеседник) //

За него ли? // За него ли да ми пука? // ∅ (смее се) //

2.1.6. Елидирането на част от сказуемото (на спомагателния глагол „съм“), когато то е изразено с композирана глаголна форма в пасив (с помощта на минало страдателно причастие), също се отличава с висока употреба в устната комуникация, напр.:

Преди малко се прибра / ∅ пребит като куче //

Е тя го чака от две години / ама чакан недочакан ∅ //

Вчера го видях тоя мотор / яко очукан ∅ / за нищо не става //

Намерих я / ∅ забутана на дъното на шкафа //

И накрая и той ∅ прецакан / и ние ∅ прецакани //

Виното е пратено за мене / ама ∅ изпито от вас //

Бръснат ∅ / с прическа // Манекен //

Миналото страдателно причастие, което се използва най-вече за предаване на минали събития и състояния, лесно успява да добави

необходимата предикативност на израза поради отглаголния си морфологичен произход.

2.1.7. Интерес представлява и отсъствието на сказуемо при коментари на спортни игри като футбол, баскетбол, волейбол и т.н., напр.:

Добър пас ∅ / ∅ шут / може би ∅ гол / не ∅ / ∅ ъглов удар за съжаление //

Сега ∅ свободен удар / ∅ центриране / и нищо ∅ //

∅ Нарушение срещу Попов във центъра / ∅ свободен удар в полза на България //

Макридис ∅ / ∅ удар на Макридис / много неточен ∅ //

∅ Трийсет минути игра вече / ∅ доста бавен футбол / ∅ без положения пред двете врати //

Брайънт ∅ към Джеймс / ∅ Невероятна забивка на Леброн Джеймс и / ∅ нови две точки в неговия актив //

Край на техническото прекъсване / ∅ осем на седем //

Тишер / ∅ топка за Грьотцер // *Този път намери пролуката //*

∅ Георги Братоев / ∅ добър флоп отново / ∅ проблеми за Щорвал // *Сега Поп ∅ / ∅ тройна блокада срещу него //* *Ще може ли? //*

Бързото развитие на действието и честата промяна на ситуацията в спортните игри подтикват коментатора към използването на един по-кондензиран изказ, изграден от кратки и често пъти стихийни реплики, в които наличието на много елипси не е изключение, а закономерност.

2.2. Конструкции с елидиран (изпуснат) подлог:

2.2.1. Изпускане на подлога, когато е изразен с лично местоимение, напр.:

∅ Стана / ∅ напяля печката / ∅ позачиста малко //

∅ Почнах да изкравам злато от днеска / ∅ как че изкарам / ∅ не знам //

∅ Обратно сме във нашето студио // *∅ Говорим си вече със първия гост //*

Ø Прайл съм десетки предавания //
Ø Не спирам да праа семинари / срещам ного будни българи /
на които одавна им е ясно целия този цирк // *Ъъъ / като Ø*
наблюдавахме най-скъпото телевизионно шоу / тези избори //
Да / зашот Ø не си бях ф България //
Аз си мислех / че Ø е само веднъж / ноо ето на мен ми се случи
за втори път //
Ø Имахме // *Ø Имахме така доста спорове със продуцен-*
тите // *Нормално / както казваш и ти //*

В повечето разговорни изкази подлогът се изпуска. Той се използва предимно в случаите, когато върху него пада логическото ударение (*Ас го знам / къф приятел е той //*; *Ø Наистина обичам Америка //* *Да не си останаат повечето с впечатление / че ас мразя Америка //*).

2.2.2. Изпадане на подлога, за да се избегне неговото многократно повтаряне, напр.:

Секи човек си знае / Ø вижда / Ø преценява //
Но да ние бяхме заедно една година // *Ø Имахме силни чувства*
един към друг / но не е първата ми любов //
Ааа / такива милни спомени // *И семейни Ø / и със „Горецо“ Ø //*
Искам да видя / дали това предаване има шанс // *Дали Ø ще*
се гледа //
Поне излиза Ø // *Са само вътре седи Ø / и играе Ø //* *Ø Вика*
/ писна ми от сичко / и от компютър //
Бачка ного Росен // *На сергията бачка Ø / ф пожарната*
бачка Ø / на софра Ø (смее се) //

2.2.3 Безлични изкази (в които се съобщава за действие, което се върши от само себе си, независимо от активен вършител). Най-често се откриват случаи с кратките форми на възвратните местоимения „се“ и „си“, напр.:

Ø Знае се / кой ще изжяри //
Ти не си искала изобщо Ø да се чува / че ще стар... // *Защо го*
направи това? //

Ø Почна да ми се играе „Диабло” / разбираш ли? //
Ти не си искала изобщо Ø да се чува / че ще стар... // Защо го
направи това? //

Но за мен това наистина е много... // Ø Не е справедливо //
Ø Не е честно / единия вътре / другия си прай квот си иска //
Ше се облечеме / ше си зедем чадър // Кво като Ø е студено //

2.2.4. Изкази с обобщен подлог (изразяват някакъв обобщен подлог, който се противопоставя на индивидуализирания), напр.:

Там май Ø и да работиш / Ø и да не работиш / Ø си зимаши
заплатката //

Да си напраа един паладин // Нали Ø като почнеш отначало
с некакъф герой / винаги ти е интересно //

Колкото и Ø да им говориш / нѐма оправия //

Друго си е Ø кат се събудиш и морето под тебе //

Не / не // Ø Тичаши нонстоп за нищо //

Мен / Ø ако ме питаши / Ø пйши ги бегали //

2.2.5. Изказвания с неопределен подлог (когато деятелят не е известен на говорещото лице или то не иска да го назовава), напр.:

Сега Ø си прават / квот си искат //

Ø Прибират човека и тиши... / не му се и обаждаш //

Да се направи пресконференция / както сега Ø прават за
другите предавания //

Стартира предаването / без абсолютно никой да знае / че
тръгва такова предаване // И на другия ден вече Ø почват //

От тогава до сега / това като история / като възможности
продължава // Докато Ø смачкаха морала / и истинността //

Са Ø да пуснат „Диаблото“ / ако може да я зема за гонд //

Имам фпредвид / са Ø като пуснат експанжъна / сигурно
първата час Ø ше я напраат пет евро // как Ø праат със „Уорлд
ъф Оркрафт” //

2.3. Конструкции с елидирани (изпуснати) второстепенни елементи (най-вече, за да се избегне повторение), напр.:

Подаръци има много // И за Рая има Ø / и за Йоана има Ø / и за сички има Ø //

Айде да ти сложа Ø / само картофките не са готови //

Едното Ø заминà // И кога ще са ти готови? //

Тия Ø скъсаха ли ги ного? //

Може ли да не си зимам ключ // Не / ще зема Ø на Йоана / шото Ø е по-малък //

Много голд имам // Ф хънтъра имам Ø / ф палата Ø / ф друида Ø //

2.4. Конструкции с изпускане на съюза *да* пред модалния глагол „мога“⁴, напр.:

Не мош Ø си намериш място от кеф //

Зрителите са... много умни // Не мош Ø ги излъжеш //

Ее що да ги чекам // Не моа / не моаа Ø се занимавам //

Да / нека си вирва // Не мош Ø си върже обувките сам / ама ... //

Не моаа Ø си трая повече / сори //

2.3. Съкратени конструкции, в които видът на изпуснатите единици (главни, второстепенни или цели изкази) може да бъде определен (и то невинаги) само в контекста на разговора, напр.:

Р: – *Може би следствието така / така е преценило? //*

Н: – *Може би да Ø // Не искам да коментирам тази тема / шото наистина за мен ... //*

Р: – *Що / ти не искаш ли да си майка? / Да имаш деца? //*

Н: – *Още ми е рано Ø // Може би след три-четири години Ø //*

Р: – *Ти си виновна за тая раздяла / един вид //*

Н: – *Аа не Ø // Не Ø //*

Г: – *И кво? // Цялото ти творчество е събрано тука? //*

---

⁴ Този тип изпускане на съюза *да* може да бъде определен като един от многото случаи на диалектно влияние, тъй като е налице в повечето български говори.

С: – Емии / почти цялото творчество Ø / да Ø // Има сто шейсе и осем песни //

П: – Ф колко часа сутринта почна / да играеш?//

В: – Рано Ø // Некъде / девет / девет и половина // Със Владе играхме там днеска //

П: – Имаш ли обсидиан бар? //

В: – Е па / да Ø // Нали иам такъв / миньор //

Р: – Батко / какво прави? //

Н: – Еми на работа Ø / Ø рано излиза //

3. Заключение

От горепосочените примери е видно, че елидирането на сказуемото, подлога или други части на изказването обхваща различни сфери на устното общуване. Този тип елиптически конструкции е характерна особеност не само на българската разговорна реч. Безсказуемните, безподложните и т.н. изказвания се откриват още често в руския разговорен синтаксис. Напр: „*Мне у вас хорошо; В последнее время у него сложно с женой; С отпуском уже нормально; С ремонта пошло на лад; У нас по субботам в доме обязательно лестницы моют* и др.“ (Василева и Стайкова 1988: 166–167).

Появата на синтактични конструкции с елидирани елементи е обусловена преди всичко от стремежа за икономия в езика. Усложненият синтаксис е присъщ на писмената книжовна норма (Първев 1983: 85), но непълните (елиптически) конструкции, недовършените реплики, многобройните повторения и др. в устната комуникация усложняват допълнително синтаксиса на разговорната реч. Налице са прекъсвания в изказването на комуниканта поради субективни или обективни причини, добавяне на нова информация от говорещия или от неговия събеседник, спорадично връщане към нещо, вече споменато и др. Според Боримир Кръстев и съкращенията, и словното излишество отразяват стремежа към икономично функциониране на езика, тъй като адресантът повтаря, опитвайки се да не затормозява

паметта си, като търси най-подходящия израз, прави паузи, събира мислите си (Кръстев 1981: 23).

Езиковата икономия, която при повторителните конструкции се осъществява по отношение на качеството на общуването (икономисването не е според броя на единиците в говорната комуникация, а по линия на информативността (Кръстев 1981: 13), в елиптичните синтактични конструкции е реализирана количествено. Много често синтактичните единици изпадат в резултат на емфатичния (субективния) разговорен словоред, могат да бъдат открити в предходни или последващи изказвания на говорещия и неговия събеседник, биват заменени от невербалните средства (интонация, мимики, жестове, поза и т.н.).

Икономията на езиковите средства засяга не само синтаксиса, но и фонетиката, морфологията, лексиката и дори графиката. Елидирането на синтактични единици в неформалното общуване не възпрепятства комуникативната функция на езика.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелова 1994:** Ангелова, И. *Синтаксис на българската разговорна реч (в съпоставка с руски, чешки, полски език)*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“. / Angelova, I. *Sintaksis na balgarskata razgovorna rech (v sapostavka s ruski, cheshki, polski ezik)*. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“.
- Василева и Х. Стайкова 1988:** Василева, А. и Х. Стайкова. *Русская разговорная речь в сопоставлении с болгарской*. София: Народна просвета. / Vasileva, A. i H. Staykova. *Russkaya razgovornaya rech v sopostavlenii s bulgarskoy*. Sofia: Narodna prosveta.
- Кръстев 1981:** Кръстев, Б. *Икономията в българския език*. София: Народна просвета. / Krastev, B. *Ikonomiyata v balgarskia ezik*. Sofia: Narodna prosveta.
- Мирчев 1958:** Мирчев, К. *Историческа граматика на българския език*. София: БАН. / Mirchev, K. *Istoricheska gramatika na balgarskia ezik*. Sofia: BAN.
- Пенчев 1999:** Пенчев, Й. *Синтаксис. – Съвременен български език*. София: Петър Берон, 498–655. / Penchev, Y. *Sintaksis. – Savremenen balgarski ezik*. Sofia: Petar Beron, 498–655.

- Попов 1998:** Попов, К. *Синтаксис на българския книжовен език*. В. Търново: Абагар. / Popov, K. *Sintaksis na balgarskiya knizhoven ezik*. V. Tarnovo: Abagar.
- Първев 1983:** Първев, Хр. *Възраждането на българския книжовен език*. София: Народна просвета. / Parvev, Hr. *Vazrazhdaneto na balgarskia knizhoven ezik*. Sofia: Narodna prosveta.
- Цонев 2016:** Цонев, Р. Повторителни синтактични конструкции в българската разговорна реч. // *Светът е слово, словото е свят. Сборник с доклади от юбилейната национална конференция с международно участие, посветена на 25 години Филологически факултет, Благоевград*: Унив. изд. „Неофит Рилски“, 85–94. / Tsonev, R. *Povtoritelni sintaktichni konstruksii v balgarskata razgovorna rech*. // *Svetat e slovo, slovoto e svyat. Sbornik s dokladi ot yubileynata natsionalna konferentsia s mezhdunarodno uchastie, posvetena na 25 godini Filologicheski fakultet*, Blagoevgrad: Univ. izd. „Neofit Rilski“, 85–94.